

1.1. Принципи розвитку університетської системи освіти

Зміст сформульованого у 1992 році на Міжнародній конференції ООН в Ріо-де-Жанейро імперативу сталого розвитку людства як біосоціальної системи в умовах зростання ризику катастроф та тероризму визнаний більшістю освічених людей у всіх країнах світу. На теперішній час проблема сталого розвитку відноситься, без сумніву, до самих актуальних. Цілком очевидно, що говорити про сталий світовий розвиток у сьогоднішніх умовах можливо лише як побажання, а не як дійсний стан справ. Дійсність полягає у тому, що світовий розвиток знаходиться у фазі акселерації, тобто зростаючого прискорення перетворень. Тому спочатку розглянемо основні елементи вчення стародавнього китайського філософа Конфуція, які, на нашу думку, є засадничою основою сучасної концепції сталого розвитку.

Конфуцій (551-479 рр. до н.е.) розробив вчення, яке було прийнято та проникло у плоть кожного китайця [82, с. 44-51]. Вчення, яке узагальнювало уявлення народу, і тому більшість китайців – конфуціанці. Це сталося тому, що китайці за своїм світоглядом перш за все були та є реалістами. За думками та відчуттями вони прив'язані до того, що можливо побачити та відчутти. Усе ідеальне скоріше за всього їм не властиве, а в житті китайці керуються перш за все виключно розрахунками. За думкою Конфуція, його вчення є вченням, яке успадковане від прабатьків. Тому він вважав, що додавати чи віднімати від нього він не мав права. Особисте відношення до свого вчення Конфуцій порівнює з відношенням селянина до насіння, яке він сіє. Хіба селянин у змозі змінити форму насіння або примусити його за іншим часом дати росток, зрости та визріти до жнив? Справа селянина – посадити насіння в землю, поливати їх та турбуватися про них. Все ж інше не в його владі. Так і вчитель. Він у змозі лише “посіяти” насіння знань, допомогти проявити ті здібності, що притаманні людині, але не в змозі зростити іншу людину, ніж ту, що народжена батьками.

Вчення Конфуція має характер житейської мудрості і не стоїть вище звичайного, природних вимог та повсякденного життя. Вчення Конфуція можливо відобразити у трьох відношеннях: правителя до підлеглих, батьків до дітей, чоловіків до дружин та у точному дотриманні п'яти верховних обов'язків та добровчинків: любов до всіх людей без відмінностей; правосуддя та віддача кожному відповідного, без будь-яких винятків; повага до діючих законів та слідування їм, дотримання встановлених обрядів та традицій; правдолюбність, тобто

неприйняття неправдивого; чесність та вірність завжди та у всьому.

У цьому і полягає вчення Конфуція про моральність. Головний принцип цієї моралі полягає у рівновазі діяльності, відсутності захоплень, у намаганні запобігати робити іншим те, чого не забажаєш собі. Чесність та справедливість, визнання та слідування порадам старших, терплячість та повага до всіх без винятку, вірність собі та своїм словам, щирість як основа добрих та доброзичливих відносин у суспільстві та засіб для усунення непорозумінь – усе це безпосередньо та невід’ємно пов’язане з концептуальними засадами середини, рівноваги та гармонії.

Для закріплення свого вчення у думках та уявленнях народу Конфуцій утворив комплекс обрядів, або церемоній, завдяки яким людина знає, як їй слід діяти при тих чи інших обставинах. Конфуцій стверджував, що обряди та церемонії засновані на відмінності, різноманітті речей, процесів та явищ у природі, які спостерігаються повсякденно. Саме тому і введені різноманітні правила та положення, закони та вимоги, які визначають та регламентують взаємовідношення. Тобто обрядність, або традиції, слугуватиме замість релігії. Любов, істина, мудрість, добро, знання, чесність, жертви, надія і все інше розглядається з позиції практичної точки зору, доцільності і корисності. Людина повинна любити ближнього, приносити жертви та встановлювати обмеження, творити добро перш за все тому, що це корисно їй, оскільки і їй зможуть віддати належне.

Конфуцій був прихильником демократичних начал і в той же час необмеженої влади правителя. В цьому відсутня суперечність, оскільки владу правителя він обмежував своїм вченням про середину. За його думкою, “противитися правителю можливо лише при надмірних вимогах; тим, хто задовольняється малим, легко і підкоряться” [13, с. 142].

Конфуцій неодноразово висловлював свій погляд на правління і на один з його головних моральних принципів – помірність як вміння, мистецтво притримуватися у всьому середини та запобігати крайнощів. Надмірна слабкість та надмірна суворість шкідливі. Він мріяв жити при добродійному і мудрому правителі. Мріяв порадити правителю перш за все віддалити від себе підлесників та замінити їх людьми прямодушними та добродійними, доручити їм навчати народ п’яти верховним обов’язкам: людинолюбіві, правосуддю, любові до істини, вірності та чесності. Конфуцій сумував через труднощі на шляху допомоги людям подолати незгоди суші та відверотити незгоди грядущі. Фактично Конфуцій висловлював концепцію сьогодення,

концепцію сталого розвитку людства та цивілізації. Конфуцій ніколи не скаржився на непослідовність правителя, а лише жалкував його як доброго та благочинного, але того, який не зміг робити добро завдяки своїй залежності від вельмож.

За думкою китайців, правитель – це посудина, а народ – це вода, яку форму має посудина, таку прийме і вода. Тобто який правитель – такий і народ. У залежності від моральних та розумових якостей Конфуцій розподіляв людей на п'ять розрядів. До першого, нижчого, розряду він відносив найбільш поширену частину людей, які не відрізняються ніякими особливими якостями, людей звички, які неспроможні нічого зробити без вказівки. При цьому їх інтереси суттєво обмежені. До другого розряду він відносив освічених та розвинених людей, які спроможні мати уявлення про речі та процеси навколишнього середовища. Ці люди живуть відповідно до законів та звичаїв. До третього розряду належать люди, які мають здоровий глузд та ніколи в своїх вчинках його не позбавляються. Цих людей Конфуцій називав філософами, оскільки вони і в горі, і в радощах однакові, доброзичливі, вміють і мовчати, і говорити. До четвертого розряду відносяться люди прямодушні та дійсно добродійні. Нарешті, до п'ятого розряду Конфуцій відносив найменшу частину людей, які досконалі в усіх відношеннях і які здатні очолити країну. Але якою б розумною та освіченою не була людина, вона не може бути всеосяжним генієм. У кожній людині серед безлічі здібностей обов'язково є одна, завдяки використанню якої вона по-справжньому може бути корисною саме у тій галузі, яку обрано завдяки цій здібності.

Ось як Конфуцій характеризує тип мудреця: "...Довіряє він людям благонадійним, веде бесіду з людьми прямодушними, перед вищими не плазує, перед нижчими не возноситься. З першими він шанобливий, з другими – доброзичливий. Він кожному віддає належне. Чи змушений він виговорити за помилки, чи давати вказівки, він робить це з крайньою обережністю, не ображаючи нічийого самолюбства. Людей розумних він поважає, але похвали від них не вимагає: він перед ними не принижується і не возноситься. Виконує у всьому і завжди свій обов'язок, він нічого не боїться – у своїй вірності та правоті знаходить справжній захист від усяких нападів, закон та правосуддя – його незмінне озброєння. Всіх людей він любить, і тому йому нема чого боятися; самі тирани йому не страшні. Якими б глибокими не були його знання, він постійно турбується за їх примноження. Він відрізняється бездоганністю у поведінці, але все-таки

постійно спостерігає за собою... Йому невідомі заздрість, надмірність, зневага – він з усіма живе у злагоді. Останнє утворює загальну благосхильність до нього. Головне джерело мудрості – любов та співчуття до всього людства” [13, с. 139-140].

За глибоким переконанням Конфуція, людина повинна весь свій вільний час використовувати для навчання. За його думкою, людина не може вважатися освіченою без удосконалення себе у так званих шести вільних мистецтвах або мистецтвах: музика, духовні та громадські обряди, математика, каліграфія, мистецтво володіти всякою зброєю та управляти колісницею. Але перед тим, як почати вчитися, як стверджував Конфуцій, людина повинна почати з того, щоб спочатку стати людиною, а потім мудрецем. Конфуцій вказує, що його спосіб викладення його вчення досить простий. Спочатку він вказує на поведінку стародавніх як на зразок, радить читати священні книги і вимагає, щоб учні роздумували над тим, що вони прочитали.

Конфуцій приводить чотири правила, що здаються дуже простими, але які здатні довести до вищого ступеня мудрості того, хто усвідомить їх зміст і відповідно до цього буде поводитися [13, с. 107-108]:

1. “Сталь зламається, якою б міцною вона не була.
2. Частіше незламним здається те, що насправді легко знищити.
3. Гордий, який ставить себе вище за інших, уявляє, що всі йому поклоняються, але інші, які уявляють його нижче за себе, не звертають на нього ніякої уваги.
4. Надмірно поблажливий, погоджуючись з усіма для того, щоб усього досягти, завжди перетворюється в іграшку завдяки власній легковірності”.

Конфуцій, розмірковуючи відносно символу Сун-і, знака руйнування та відродження, висловив думку, що всьому свій час і все на світі змінюється та зникає. При цьому воно виникає у новому вигляді. За оновленням завжди йде занепад, руйнування. Але знову приходять оновлення – і так буде безкінечно. Таким чином, потрібно всіляко поважати минуле, предків та їх вчинки, що формує повагу до правил життя, які вони нам залишили та заповіли. На цьому шляху базуватимуться повага та слідування нашим традиціям, наступність та спадкоємність поколінь, усталений розвиток ціннісних орієнтирів, особистості, суспільства та цивілізації. Потрібна гармонія у взаємозв'язку поколінь, яка заснована на продовженні наступних поколінь поважати пам'ять предків, уявленні їх свідками наших вчинків, а також уваги до свого власного життя.

Усе це дозволяє нам вважати вчення, яке стверджував Конфуцій, підґрунтям сучасної концепції сталого розвитку людства.

Багатоаспектність категорії розвитку відмічається майже у кожному дослідженні будь-якої проблеми, у тому числі і педагогічної. У дослідженнях Я.А. Пономарьова, який досліджує психологію творчості [93], у широкому сенсі творчість розуміється “як взаємодія, що веде до розвитку” [100, с. 170].

Такі дослідники, як Д.Б. Богоявленська, З.Н. Калмикова, А.М. Матюшкін та інші, категорію творчості розуміють як процес “виходу за межі знань, що вже існують” [100]. Фактично йдеться про здобуття нового знання, що є розширенням вже існуючого знання, тобто його розвиток.

Ж. Тейлор при дослідженні творчості спирається на її продуктивність, на результат, що оцінює за кількістю, якістю та значущістю [144]. Оцінюючи процес творчості за критерієм якості її результату тоді при підвищенні чи зростанні цієї якості, ми вважаємо, що цілком слушно сприймати такий процес творчості за розвиток.

У дослідженні американського психолога Едварда Де Боно запропоновані п'ять принципів, дотримання яких сприятиме розвитку креативного мислення, так необхідного при вирішенні сучасних проблем підвищення якості освіти [138]:

1. Виділення необхідних та достатніх умов для розв'язання проблеми з метою максимального спрощення процесу рішення.
2. Розвиток здібності відмовлення від попереднього досвіду розв'язання подібних проблем та залучення нетрадиційних методів з метою максимального прискорення процесу рішення.
3. Розвиток здібності до диференціації та бачення багатofункціональності проблеми з метою максимального врахування багатозв'язності складових проблем.
4. Розвиток здібності до інтеграції суперечливих оригінальних гіпотез та ідей з різноманітних галузей науки з метою максимального використання новітніх досягнень у процесі вирішення проблеми.
5. Розвиток здібності до усвідомлення поляризаційної ідеї та відмовлення від її впливу з метою максимального забезпечення багатоваріантного процесу рішення проблем.

М.М. Амосов вважає, що “розвиток систем відбувався у бік все більшого ускладнення їх структури, і як слідство – і зростання різноманіття програм... Загальний порядок розвитку систем до недавнього (з точки зору геології) часу був наступним: випадкові

зміни структури, що приводить до зміни програми, та закріплення змін у процесі “природного добору”. Житгездатними виявилися системи, що володіють одноразово достатньою сталістю у збереженні своїх форм та мінливістю, що потрібна для того, щоб “не відстати” у боротьбі за існування від інших систем, що змінюються за тими ж принципами” [3, с. 31].

Як зазначено вище, метою сталого розвитку людства є людина та її права на здорове та плідне життя як основний центральний елемент біосоціальної системи. Але, як зауважує О.С. Разумовський, теоретична цілісність соціобіології ще не складена, і вона по суті являє емпіричну міждисциплінарну галузь [101]. Для визначення шляхів сталого розвитку людства слід звернутися до такої метатеоретичної сфери, якою на сьогодні є загальна теорія систем і її математизована гілка – системологія, що відповідає ідеї фундаментальності системних законів і принципів.

Особливу увагу В.А. Семиченко звертає на найголовніший із системних законів, відповідно до якого сила дій усіх компонентів системи завжди менша за сукупну дію системи як цілого, і навпаки [112].

Другим важливим з групи єдиних фундаментальних системних законів і принципів є закон, згідно з яким будь-яка біхевіоральна система (бісистема) організменого типу, яка не буде обмежена у ресурсах різного роду, які гальмують її активність, намагається діяти агресивно до необмеженої експансії по відношенню до середовища та до свого оточення.

Спираючись на вчення А.А. Ухтомського про домінанту поведінки, психолог Н.А. Бернштейн, який проводив дослідження в галузі психології і фізіології праці, встановив, що активність виступає як найбільша загальна всеохоплююча характеристика живих організмів і систем. Тобто концепція сталого розвитку університетської освіти повинна враховувати дії обмежень і противаги [103, с. 4].

У цілому всі бісистеми історично виникли і розвивались, еволюціонували завдяки ресурсним обмеженням. При необмежених чи, навпаки, мізерних ресурсах ніякого розвитку бісистем ніколи б не було. Сталий характер розвитку базується на умові, що перемагає панування розумного відношення до оточуючого середовища, обережності, обачливості та справедливого розподілу ресурсів цього

середовища. Зазначений характер відношення можливо визначити як “принцип належної скромності” чи системної збалансованості у визначених обмеженнях.

М.М. Амосов ще у 1968 році пропонував такі “критерії оптимального суспільства. На мій погляд, можливо було б пропонувати: максимальне щастя громадян, сталість, тобто збереження благополуччя на майбуття, здатність до прогресу” [4, с. 85].

Потрібно всіляко спиратися на весь багатий арсенал засобів, ідей та методів, які розвинуті у споріднених науках. Ці сумісно систематизовані, узагальнені та переусвідомлені складові дозволяють сформувати вичерпну картину сценаріїв сталого розвитку університетської системи освіти як підсистеми цивілізації, суспільства. Предметом дослідження виступають склад, структура, стан, функціонування, динаміка та розвиток університетської системи освіти, а також принципи та умови її організаційно-педагогічного устрою.

О.С. Разумовський підкреслює, що одним з найважливіших методологічних питань у теорії складних систем завжди вважалося питання про критерії оцінки. Фактично при аналізі університетської системи освіти мова йде про критерії якості таких систем та якості освіти, що отримує людина. До їх числа відносяться і критерії системності, зв'язності, структурованості, організації, функціонування, обмеженості, детермінованості, ресурсозабезпечення, локалізованості, адаптивності та інші [101, с. 6].

У дискусії, що відбувалася на конференції випускників програм наукового стажування у США (2003 р.), О. Дем'янчук відповів, що “поки що ми не можемо запропонувати ніякої чіткої моделі розвитку майбутньої вищої освіти, за винятком рекомендацій, що ця модель повинна бути жорстко індивідуально орієнтована. І вона повинна давати змогу не вчителю нав'язувати свою систему, а студентів формувати систему й практику вчителя” [31, с. 134-135].

Як зауважує В.Г. Кремень, “...на даному етапі розвитку нашого суспільства потрібні кординальні кроки щодо внутрішньої модернізації, структурної перебудови системи вищої освіти. При цьому будемо керуватися тим, що у світі все більше робиться наголос на якість освіти, на універсальність підготовки випускника та його адаптованості до ринку праці, на особистісну орієнтованість навчального процесу та його інформатизацію, на важливість освіти у

забезпеченні сталого людського розвитку, причому такі зміни повинні базуватися винятково на науково обґрунтованих засадах” [52, с. 9-10].

Таким чином, розвиток і те, що ми звикли називати прогресом, полягає у змінах, у різному темпі і з різною інтенсивністю, в кращій підгонці один до другого, сукупності головних та змістовних, а також другорядних характеристик стану систем різного роду, які взаємодіють у різному плані, по-різному адаптуються один до одного. При цьому одні з систем більш активні та агресивні, але не в змозі існувати одна без іншої. Більш пасивні системи знаходяться у стані “пригніченості”, особливо у ближньому просторі і по границі взаємодії з більш агресивними системами. Вони можуть існувати якийсь термін без наслідків. Усі процеси в цих системах відчують регрес у різних відношеннях. Наведені поняття безпосередньо пов’язані з поняттями теорії систем і системології, кібернетики, синергетики, праксеології, біології, психології, етики, економічної науки, екології, а також варіаційного обчислення, теоріями операцій, ігор, прийняття рішень, конфліктології (поняття про альтернативи, вибір, компроміс, конфлікт, дії, недії та інше). Для цілей дослідження повинні бути адаптовані та конкретизовані філософські категорії цілого і частки, системи, структури й організації, активності, дії і пасивності, міри та її межі, можливості та дійсності, неможливості (обмеження та заборона), причини та мети, визначеності та невизначеності, усталеності та неусталеності, рівноваги та нерівноваги, еволюції, інволюції та інші поняття та категорії” [5; 101, с. 11].

Глобальний характер змін цивілізації у напрямку інформатизації суспільства викликає занепокоєння. Нівелювання культур в єдину постіндустріальну культуру рівнозначно знищенню генофонду життя, живого у біосфері. Цивілізація повинна бути коаліцією культур [103]. Фактично, необхідний поліморфізм форм та напрямлень еволюції культур. Як зауважує О.С. Разумовський, аналізуючи концепцію сталого розвитку людства як біосоціальної системи, слід визначити дію загальносистемного закону, за яким стала та надійна лише така система, в якій усі основні елементи та підсистеми також надійні та усталені [103, с. 6]. Однією з основних інституційних підсистем людства є університетська система освіти. Спираючись на висновки О.С. Разумовського стосовно сталого розвитку людства, ми дійшли висновку, що сталий розвиток університетської системи освіти може бути забезпечений наступними шляхами:

- підсилення гуманізації всіх відношень між людьми на всіх

- рівнях університетської системи освіти знизу догори;
- перетворення справи керівництва та управління зі сфери користолюбства та безвідповідальності у сферу наукового, високопрофесійного управління;
  - зупинення маніпулювання громадською свідомістю в особистих цілях введенням контролю з боку громади над засобами масової інформації;
  - створення психологічних умов для об'єднання людей, для їх кооперації у всіх сферах університетської діяльності для запобігання розриву та втрати покоління в ланцюзі передачі знань, умінь та навичок наукової та педагогічної роботи;
  - звуження сфери дій ніким не контролюваної негативної активності людей, їх груп;
  - поширення сфери дій в університетському середовищі позитивної активності людей, їх груп.

Усталеність соціального розвитку університетської системи освіти значною мірою залежить від рішення двох проблем. По-перше, професорсько-викладацький склад університету як основний засіб надання навчальних послуг повинен використовуватися з максимальною ефективністю. В цьому визначається загальнодержавний та соціальний інтерес, і він у багатьох складових співпадає з потребами керівництва закладу. Як зауважує В.В. Бобров, протиріччя несе непрямий характер і визначається відмінністю потреб за результатами трудової діяльності: суспільство зацікавлене у кількісних та якісних показниках як навчальних послуг, так і випускників, а керівництво деяких закладів вважає ефективність як співвідношення максимальної платні за власну керуючу діяльність при мінімальних витратах на забезпечення навчального процесу. Абсолютизація тієї чи іншої тенденції небезпечна для суспільства. У першому випадку можливе панування витратного принципу використання професорсько-викладацького складу, у другому – суспільство може втратити багато форм та видів освітніх послуг, навчання спеціалістів за специфічними напрямками з урахуванням збитковості їх підготовки [9, с. 50]. В.С. Журавський наголошує, що потрібне гармонійне сполучення різних форм організації діяльності закладів освіти, різних форм власності, від державної, кооперативної, муніципальної до приватної, з постійним вивченням ефективності їх

діяльності та своєчасним внесенням коректив з позиції загальнодержавних потреб, які відображають баланс усіх соціально-групових інтересів у суспільстві. Крім того, за результати надання освітніх послуг фінансові надходження слід розподілити між членами трудового колективу закладу. Коефіцієнт, що характеризує співвідношення максимального рівня заробітної платні до мінімального, у Радянському Союзі з різних джерел складав 4-6 до 1 [126, с. 203]. Наприкінці 90-х років у Росії він зріс до рівня 25-30 до 1 [35, с. 16].

Як визначає В.В. Бобров, такий глибокий розрив не сприяє сталому характеру соціального розвитку, але попереднє співвідношення викликало незадоволення у суспільстві і визначалося як “уравніловка”, яка не сприяла реалізації потенціалу спроможних та заповзятливих людей. Тільки систематизована робота державних органів управління освітою, яка спирається на активну громадську діяльність науково-педагогічної громади, дозволить своєчасно знаходити параметри сталого розвитку системи освіти та її важливішої складової – підсистеми університетської освіти. Потрібний постійний моніторинг ефективності діяльності усіх членів, які забезпечують навчальний процес у закладі, їх внесок у підвищення якості навчальних програм та науково-дослідних робіт у формування додаткових фінансових надходжень за надання додаткових навчальних послуг, за оптимальним його розподілом, щоб кожен міг отримати достатню кількість ресурсів та можливостей для самоствердження у соціальному середовищі. Основним параметром при цьому слугуватиме баланс соціально-групових інтересів освітянської громади, що також виступає як методологічна база виховної роботи [9].

Відома аргументація на користь власності як джерела свободи особистості. Цей аргумент відображає соціально-групові інтереси людей з високим рівнем доходів, який дозволяє їм задовольняти широкий спектр власних потреб та мати свободу вибору, що не в змозі робити інші члени суспільства. В цьому складається зміст поняття “свобода” – у наявності вибору для задоволення актуалізованих потреб людини, тобто реальних практичних можливостей, а не у визначенні свого відношення до матеріальної та соціальної дійсності. Тому ми вважаємо, що надання найширшої свободи вибору дисциплін під час навчання є визначним чинником забезпечення сталого розвитку університетської освіти, формування гідності і збагачення особистості, тому що це вигідно перш за все самій людині.

Дослідження проблеми сталого розвитку університетської системи освіти передбачає значні труднощі, оскільки фактично неможливо визначити чіткі кількісні критерії оцінки. По-перше, означене пов'язано зі змістом поняття “сталий розвиток університетської системи освіти”. Зміст цього поняття припускає спрямованість та необерненість соціальних процесів, які відбуваються у межах усталеності за якісними та кількісними характеристиками. По-друге, потрібно з'ясувати пріоритетний перелік суб'єктів та об'єктів цього розвитку. По-третє, враховуючи потреби людини, доцільно встановити природу та основні чинники по визначенню причин соціального розвитку.

Ми переконалися, що інтереси університетської системи освіти повинні відстоювати як керівники, так і всі учасники навчально-виховного процесу. При цьому слід відокремлювати дві групи завдань. По-перше, у зовнішній політиці – захищати територіальну цілісність, політику, економічну та духовну незалежність та стабільність університетської системи освіти. По-друге, у внутрішній політиці – забезпечувати баланс соціально-групових та індивідуальних інтересів як у середовищі університетської системи освіти, так і в суспільстві, в освітньо-науковому просторі. Враховуючи наведене при визначенні змісту поняття “сталий розвиток університетської системи освіти”, слід розділяти саме ці дві окремі сфери інтересів.

Вважаємо за доцільне застосування понять, які використовуються у теорії сталості технічних систем, у тому числі О.М. Костюком [51, с. 8-10]. Так, для сфери зовнішніх інтересів університетської системи освіти можна вживати поняття “усталеності у великому”. Тоді зміст поняття усталеності у великому можна сформулювати як процес виникнення, формування, функціонування та заміщення політичних, економічних, сімейно-родинних, освітніх, культурно-просвітницьких, наукових та інших соціальних взаємовідносин із зовнішніми інституціями суспільства. Зазначена сукупність взаємовідносин, або інакше кажучи – взаємозв'язків, з одного боку, надає певну свободу діям, а з другого боку, обмежує активність системи, тобто ці дії у допустимих межах, які мають, як правило, якісні показники, характеристики.

Порушення тих чи тих взаємозв'язків утримує стан університетської системи освіти від значних відхилень. Слід ще раз підкреслити, що університетська система освіти є однією з підсистем всього суспільства, тобто більш великої системи. Тому розвиток університетської системи освіти відбувається у темпі, який відповідає

темпу розвитку більш охоплюючої системи, тобто у темпі розвитку суспільства [86]. В той же час прискорення руху у процесі розвитку університетської системи освіти виступає своєрідним каталізатором, який відповідно впливає на прискорення розвитку, тобто руху, більш великої системи – суспільства. Співвідношення маси та інерційності суспільства до маси та інерційності її складової, університетської системи освіти, доцільно вимірювати по кількості працездатного населення, яке задіяно у їх життєдіяльності.

Зрозуміло, що чим більше людей суспільство здатне задіяти у функціонуванні університетської системи освіти, а це студенти і викладачі, співробітники, тим співвідношення мас та інерційності будуть наближуватися і тим відчутніше буде вплив університетської системи освіти на характер розвитку суспільства у цілому. На нашу думку, означене і обумовлює спрямування розвитку університетської освіти від масової до всеохоплюючої.

Для сфери внутрішніх інтересів університетської системи освіти доцільно вживати поняття “усталеності у малому”. Тоді зміст поняття усталеності у малому можливо сформулювати як процес виникнення, формування, функціонування та заміщення економічних, сімейно-родинних, освітніх, культурно-просвітніх, наукових та інших соціальних взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу та їх групами. Так само можна говорити про певну свободу дій та певні обмеження активності окремих компонентів та їх угруповань або потоків.

Виділяють потоки викладачів, які забезпечують процес навчання, наукову діяльність, передачу поколінню молоді соціально значущого досвіду, знань та вмінь, навичок, культури, цінностей моралі, а також процес самовиробництва професорсько-викладацьких кадрів. Також виділяють потік студентів, потоки ресурсів та допоміжного персоналу. Спостерігається неперервна боротьба загальних інтересів університетської системи освіти з інтересами соціально-групового та індивідуального рівнів, а також із зовнішнім впливом, що в кінцевому значенні і є рушійною силою розвитку.

В умовах інформаційного суспільства, коли вирішальним фактором суспільного прогресу, ресурсом розвитку виступає інтелектуальний потенціал, – рівень науково-технічної діяльності та значимість університетської системи освіти неможливо перебільшити. Як переконливо доводить О.М. Новіков, йдеться про те, що потрібне чітке усвідомлення всім суспільством того, що динаміка, течія, розвиток, ріст університетської системи освіти за якісними і кількісними показниками повинно обов’язково випереджувати

динаміку, течію, розвиток суспільства як цілісної системи.

Модель розвитку університетської системи освіти, на нашу думку, має базуватися на ключових поняттях класичної тріади теорії еволюції Ч. Дарвіна: мінливість, спадкоємність та відбір [80, с. 20].

Мінливість характеризується випадковістю та невизначеністю. Останні виникають як прояв загальних законів природи, що керують “рухом матерії та розвитком її організаційних форм” [80, с. 20-21]. Спостерігається безперервний процес утворення нових організаційних форм, їх неухильна руйнація, зміна, неухильний та послідовний перехід з одного стану в інший, що відповідає законам діалектики самоорганізації.

Спадкоємність визначає природну схильність до слідування традиціям, поважне ставлення до національних особливостей. Фактично з позицій системного аналізу спадкоємність відтворює вплив минулого, забезпечує врахування досвіду попередніх поколінь на майбуття. Разом з цим спадкоємність визначає спроможність системи не стільки зберігати свої особливості, скільки обумовлює природну здібність до оновлення, цілеспрямовано від минулого до майбуття, і при цьому майбутттю залежати від минулого.

Добір, як правило, визначають як процес збереження життєздатності найбільш сильними. Залишаються лише ті, хто вижив.

Підкреслимо, що у природі ці класичні фактори чи етапи розвитку утворюють єдине ціле, тобто цілісну систему, де частка не існує без цілого. Мова йде фактично про класичну модель розвитку, що органічно базується на єдиних законах природи. Мінливість утворює підґрунтя будь-якого процесу розвитку, оскільки враховує випадковість в умовах невизначеності, що гарантує безмежне поле можливостей. Можливостей для добору з наступним кроком реалізації. Тобто реалізується лише відібрана сукупність з набору. Сукупність, що пройшла, задовольнила певному уявленню, спеціальним умовам, тобто принципам, критеріям добору.

Першим з визначальних принципів добору виступає гомеостазис. Гомеостазис – це процес самозбереження, форм чи сталості, незмінності організації. Спрямованість на самозбереження, на збереження власної стабільності неминує компенсується, доповнюється, урізноманітнюється іншими тенденціями, які визначають зростання різноманіття організаційних форм.

Під категорією “гомеостазис” розуміємо, що для будь-якої живої істоти властиво намагання, прагнення до самозбереження або

стабільності організму. Гомеостазіс є принципом стабільності. “Сталість, що доведена до своєї межі, припиняє будь-який розвиток. Вона протирічить принципу мінливості. Занадто сталі форми – це тупикові форми, еволюція яких зупиняється. Надмірна адаптивність чи спеціалізація так само небезпечні для вдосконалення виду, як і його неспроможність до адаптації” [80, с. 43].

Другим з визначальних принципів добору виступає мінімізація дисипації енергії. Мінімізація дисипації енергії – це процес добору з множини можливих сталих станів або рухів, які задовольняють законам збереження та організації, таких, що забезпечують мінімальні витрати, тобто економічно більш привабливі, ефективні. М.М. Моїсєєв визначає цей принцип у вигляді гіпотези. “Якщо у конкретних умовах можливо декілька типів організації матерії, що узгоджуються з іншими принципами добору, то буде реалізована та структура, яка відповідає мінімальному зростанню (або максимальному зменшенню) ентропії. Оскільки зменшення ентропії можливо лише за рахунок поглинання зовнішньої енергії та (або) речовини, то реалізуються ті з можливих (віртуальних) форм організації, які здатні у максимальному ступені поглинати зовнішню енергію та (або) речовину” [80, с. 28].

Третім з визначальних принципів добору виступає метаболізм. Метаболізм – це процес обміну енергією або речовиною із зовнішнім середовищем. Тобто метаболізм забезпечує можливість такого стану системи, коли можливо так її розвинути, щоб виникли найкращі умови для підвищення спроможності системи у максимально можливому ступені поглинати зовнішню енергію або речовину. Провідна тенденція їх розвитку – це намагання у найбільшому ступені використовувати енергію зовнішнього середовища, що може породжувати протиріччя, і це добре відомо з аналізу суспільних форм організації. Тобто важливішою особливістю еволюційного процесу є протиріччя у взаємодії тенденцій двох різних типів. Перша – це тенденція до стабільності, що потребує зміцнення негативних зворотних зв'язків. Друга – це тенденція пошуку нових, більш раціональних засобів використання зовнішньої енергії та речовини, що потребує формування позитивних зворотних зв'язків та обмеження стабільності.

Відзначимо, що категорія метаболізму означає поглинання вільної енергії та речовини і є основою розвитку живих систем як відкритих систем. Відкритим системам властива тенденція максимізації ефективності поглинання та використання зовнішньої енергії та

речовини.

Четвертим з визначальних принципів добору виступає біфуркація [80]. Біфуркація – це процес розгалуження, що властивий кожній організації системи при досягненні певного порогового стану. Перехід крізь такий стан веде до суттєвої якісної зміни процесів, що відбуваються у системі, та до зміни власно самій організації системи.

“Система не “пам’ятає свого минулого”, якщо вона зазнала у своєму розвитку біфуркації, тобто розгалуження (“разветвления”) шляхів еволюції при переході крізь пороговий стан своєї організації”, устрою [80, с. 33]. Зі збільшенням розміру системи кількість станів, у яких можуть відбуватися порогові зміни, швидко зростає. Тобто чим складніше система, тим більша вірогідність можливих шляхів її еволюції. Тобто процес розвитку, самоорганізації системи веде до безперервного росту різноманіття форм.

Термін “біфуркація” все частіше замінюють на термін “катастрофа” [80, с. 34]. Зрозуміло, що у процесі еволюційного розвитку існує певна сукупність шляхів розвитку. Кожний з можливих шляхів під впливом різноманітних факторів та обставин може перетинатися з іншими шляхами, оскільки важко уявити їх спрямованість як паралельних. Перетинання цих віртуальних шляхів на перехрестях уможливує процес переходу з однієї траєкторії на іншу. Характер розвитку якісно змінюється. Виникнення в цих умовах “катастроф” різних шляхів, тобто варіантів розвитку, характерно невизначеністю. Неможливо передбачити, по якому з можливих шляхів піде подальший розвиток, яка буде нова організація системи. Більш того, чим складніша система, тим зі зростанням розміру системи зростає кількість станів, у яких можуть виникнути катастрофи, можуть виникнути нові шляхи розвитку, і вірогідність виникнення однакових систем практично дорівнює нулю. Фактично процес розвитку, процес самоорганізації системи веде до безперервного зростання різноманіття організаційних форм існування, функціонування систем.

Для уможливлення формування цілісного уявлення про систему перш за все слід мати уяву про її організацію. Зміни в організації системи потребують своєчасного опису цих станів, організації. Саме процес опису цих станів, процес зміни станів, організації і є описом процесів еволюції, процесів розвитку системи, що досліджується. Але завжди у кожному процесі дослідження визначається інтервал, у межах якого реалізується програма дослідження, що в свою чергу визначається метою дослідження.

У розвиток будь-якої соціальної системи включається людський інтелект. Наступне розгортання цього процесу визначається тим вибором, ранжуванням, яке робить людина. Звідси і виникає можливість невизначеності та неоднозначності можливих продовжень процесу розвитку у кожний момент часу. Тобто кожний стан соціальної системи є біфуркаційним, що приводить до значного підвищення швидкостей зміни організаційних основ суспільства. Активна участь інтелекту у процесі розвитку уможливорює більш ефективний та швидкий засіб знаходження оптимального стану соціальної системи поза межами чітко регламентованих правил.

Здатність використовувати більшу енергію та більше ресурсів практично завжди визначала результат конфліктів між соціальними структурами, а також відбір цих структур. Мабуть, у цій сфері слід очікувати найважливіші результати, де проявиться “потенційна здібність людини самостійно формувати алгоритми розвитку” [80, с. 55].

П’ятим з визначальних принципів добору виступає адаптація. Адаптація – це самоналаштування, яке забезпечує системі, що розвивається, усталеність (стабільність) у даних конкретних умовах зовнішнього середовища [80].

Вивчаючи ці умови, тобто особливості середовища, ми здатні передбачати тенденції у змінах основних параметрів університетської системи освіти, які відбудуться під впливом цих дій. Але звернемо увагу на той факт, що зрозуміти можливості майбуття неможливо без знання минулого. Тоді заздалегідь можна визначити сукупність параметрів системи, які будуть забезпечувати її сталість при заданих умовах зовнішнього середовища. Разом з цим можливо заздалегідь визначити межі змін цих параметрів. Межі, вихід за які порушує умови сталості. Як правило, межі параметрів досить обмежені та утворюють своєрідні “канали еволюції”.

В.О. Кудін переконливо доводить, що ядро освіти завжди складає традиційність, яка звичайно консервативна. Але “інноваційне з часом переходить у розряд традиційного, в цьому і полягає діалектика життя та безмежного вдосконалення освіти.

Без засвоєння традиційного, здобутого знання, здійснених винаходів ніякого подальшого розвитку спеціалізації, що відповідає прихильностям та задаткам кожної людини, навіть неможливо” [54, с. 168].

В.О. Кудін наводить твердження, яке належить Джоню Дьюї, що “головна лінія спорів у професійній освіті сконцентрована навколо:

освіти та виховання, праці та відпочинку, теорії та практики, матеріального та духовного (тіла та духу), держави та світу. Вершиною спору є антитеза: професійна та культурна освіта” [139, с. 256].

У цих умовах організація навчального процесу у максимально можливому ступені поєднує переваги класичної форми з інноваційними формами. Прикладами можуть бути: рейтингова форма оцінки знань у поєднанні з широким та природним впровадженням самостійної роботи студентів; перехід до “вільного творчого навчання”, тобто до “Liberal Arts Education”; інтеграційні процеси з провідними університетами світу, коли, вигравши гранд на навчання в іншому університеті, студенти повертаються в рідний університет та продовжують навчання у складі своєї ж студентської групи; інтеграція на старших курсах навчання з працею в установах замовників, що певною мірою стають своєрідними базами надбання практичного досвіду, навичок та вмій, що властиві саме для цих робочих місць майбутнього випускника університету.

Шостим з визначальних принципів добору виступає принцип кормчого. Принцип кормчого – це процес врахування цілепокладання, спрямованості у розвитку з використанням для його реалізації, досягнення могутніх сил, законів Природи, а не протидія їм, не намагання до їх зміни.

Принципи добору безперервно змінюють один одного, доповнюють один одного, природним чином досягається компроміс при розв’язанні протиріччя. Для соціальних систем досягнення компромісу або визначення пріоритетів, ранжування стає прерогативою інтелекту. Суб’єктивний фактор стає все більш вирішальним. Тобто на соціальному рівні розвиток соціальної системи, добір докорінним образом змінюються. Кожний стан соціальної системи є біфуркаційним, а напрямок руху поза межами перехрестя визначається людиною, добір же є суб’єктивним за своєю природою.

Сьомим з визначальних принципів добору виступає принцип сталості розвитку. Сталий розвиток – це процес врахування потреб у розвитку як людини, так і природи, зовнішнього середовища, не за рахунок один одного, а за рахунок технологій, що не передбачають, не утворюють відходи, відмовлення від поглинання ресурсів, що не поновлюються. Крім того, сталий розвиток передбачається в часових межах не лише сьогодення, але й для майбуття. Відзначимо, що для того, щоб знайти більш сталий стан, система змушена перш за все

залишити свій попередній стан, тобто проявити активність, бути активною та відкритою до змін, дії. В умовах невизначеності такої системі повинна бути властива відкритість, здатність до ризику, готовність до конфлікту, що характерно для живих систем. Феномен індивідуальної смертності супроводжується підвищенням ефективності у використанні зовнішньої енергії. Це і є одним з природних шляхів відкриття зовсім нових можливостей для розвитку життя виду або системи, що утворена елементами.

Властивість таких активних, відкритих соціальних систем полягає у тому що вони намагаються не тільки самі адаптуватися до умов оточуючого середовища, але і змінити це середовище таким чином, щоб його характеристики у максимально можливому ступеню відповідали умовам існування. Дослідження конфліктних ситуацій, принципів, умов та шляхів пошуку знаходження компромісів, розв'язання конфліктів та стратегій виходу з катастроф в сучасних умовах здобуває особливу значимість.

Восьмим з визначальних принципів відбору виступає принцип синергії. Синергія, у контексті нашого дослідження, це процес реакції університетської освіти на вплив одразу багатьох факторів. Реакції університетської освіти, що характеризується більшим ефектом ніж тим, що оказує сума впливу, який робе кожний з факторів окремо.

На думку редакції аналітичного журналу з менеджменту “Синергія” Консорціуму із вдосконалення менеджмент-освіти в Україні, “синергія – найулюбленіший принцип природи, а в неї, як завше, – управління на найтоншому і найорганізованішому рівні... Синергія – це рух, що базується на законах еволюції і самоорганізації. Її провідна дія – приводити будь-яку систему до простих понять, виявляти взаємодію між ними, а не описувати систему як звичайну суму простих і незалежних об'єктів” [110, с. 1].

Нарешті визначимо, що розгалуження на окремі моделі розвитку в умовах динамічних змін у суспільстві є певною мірою умовним. Життя значно складніше, тому принципи розвитку університетської системи освіти, що наведені вище, взаємозалежні та доповнюють один одного. Більш того, розвиток однієї університетської системи освіти відбувається у різний період часу за різними алгоритмами, що відповідають різним моделям розвитку. Як зазначає Р.А. Аккофф, “треба припинити чинити так, ніби природа поділяється на дисципліни, як в університетах” [2, с. 25].

Зауважимо, що розвиток університетської системи освіти – це задача, яка відноситься до стратегічних напрямків, що є прерогативою

держави, підгрунтям її національної безпеки. Державу нового типу можуть побудувати лише високоосвічені власні нові національні кадри, які орієнтовані на національні інтереси, вільні люди з новим рівнем світогляду. Проблема підвищення якості освіти і її ефективного використання є комплексною і визначається як університетською системою освіти, так і системами, які використовують результати її діяльності – фахівців.

Узагальнюючи попередній аналіз можливостей моделювання та принципів розвитку, у тому числі організаційно-педагогічних систем, ми дійшли висновку, що в сучасній Україні кожна з моделей має місце у сфері освіти. **Консервативна модель розвитку** університетської системи освіти, що характеризується принципом гомеостазису, в основу якої покладено також принципи стабільності, притаманна державним університетам, які існували як університети ще до перебудови, до 1985 року. Традиційним класичним університетам притаманні певною мірою консерватизм та стриманість від помітних змін в організації навчального процесу.

Майже протилежна модель розвитку університетської системи освіти, що характеризується як експансивна, в основу якої покладено принцип метаболізму, поглинання зовнішніх ресурсів, притаманна новим університетам, що з набуттям Україною незалежності утворені, у тому числі, і на недержавній формі власності. Такі університети у кожній області та майже у кожному районі мають свої відокремлені структурні підрозділи у тій чи іншій формі. Утворення розгалуженої мережі структурних підрозділів відповідає тенденції максимізації ефективності поглинання зовнішньої енергії, фінансових ресурсів регіонів та речовини, тобто молодих людей, при цьому не тільки випускників, але й учнів старших класів. Для такої моделі експансивного розвитку притаманні майже завжди маловитратні форми організації навчального процесу. Це вступ для усіх бажаючих, майже відсутність чи повна відсутність лабораторних робіт (немає лабораторій). У традиційному сенсі відсутній графік організації навчального процесу, іспити приймають при наявності бажаючих та у нефіксований час і таке інше.

Модель експансивного розвитку університетської системи освіти характеризується виникненням точок біфуркації, розгалуженням шляхів еволюції при досягненні критичного стану свого устрою, притаманна державним університетам, які “в одночась” перетворені з інститутів в університети. Майже повна відсутність з боку держави фінансування утримання будівель і лабораторій, не кажучи вже про

розвиток організаційно-педагогічного змісту при переході з інституту до університету, недостатня гнучкість обслуговуючого та управлінського персоналу призвели університетську систему освіти до критичного стану. В цих умовах організаційно-педагогічна модель навчального процесу за змістом майже не змінилась. Але перехід у фінансуванні від державного забезпечення до комерціалізації надання освітніх послуг, коли майже 80% студентів вчаться за контрактом, призвів до зниження до мінімуму їх мотивації та зацікавленості у навчанні. Спостерігається пасивність як студентів, так і викладачів. Широке розповсюдження отримує принцип формальної взаємодії між студентами та викладачами.

Модель розвитку університетської системи освіти, що характеризується як **гнучка**, в основу якої покладено принцип адаптації, самоналаштування до змінних умов у суспільстві, притаманна, як правило, новим, достатньо крупним та самостійним структурним підрозділам провідних університетів України. Утворення крупних та достатньо самостійних відокремлених структурних підрозділів провідних університетів як раз у максимальному ступені дозволяє враховувати особливості регіонів та задовольнити їх потреби безпосередньо на місцях, пристосуватись до даних конкретних умов зовнішнього середовища, які існують у регіоні, що забезпечує університетській системі інноваційний аспект у розвитку.

Потрібна розробка національної концепції, яка конкретизує глобальний підхід на національно-регіональному рівні. В Україні існує концептуальний вакуум в ідеологічній сфері, в умовах відсутності політичного, економічного та духовного диктату, без інтегруючої ідеї як необхідного цементуючого елементу, який забезпечував би спрямованість розвитку.

Синергетична модель розвитку університетської освіти базується на концепції сталого розвитку цивілізації, що об'єднує весь спектр проблем, які хвилюють суспільство, особливо соціально-екологічного спрямування, характеризується системною складністю аналізованих явищ, має інтегральну суть та міждисциплінарний характер.

Для задоволення змін, які відбуваються у суспільстві, доцільно мати таку організацію університетської системи освіти, яка була б здатна не тільки адекватно реагувати на потреби регіону, що виникають, а й заздалегідь формувати конкурентоспроможний кадровий потенціал, орієнтований на самореалізацію, самовдосконалення та відповідальність за прийняття рішень.

Як зауважує О.М. Новіков, університетська система освіти є особливою складовою соціальної системи [86]. Тому для аналізу можливості забезпечення її сталого розвитку потрібні дослідження та формування теоретичних соціально-педагогічних основ забезпечення сталого розвитку основного компонента системи – інноваційного університету, з такою організацією керування, яка забезпечувала б задоволення потреб сучасного та майбутніх поколінь при збереженні традиційно високого інтелектуального ресурсного потенціалу творчої інтелігенції України [35, с. 51].

Сталий розвиток інноваційного університету трактується нами як процес, який визначає новий тип функціонування інтелектуального потенціалу України, заснованого на докорінних змінах її історично сформованих параметрів: світоглядних, економічних, соціальних, культурологічних, духовних, екологічних та інших. Зміни саме індивідуальної свідомості та характеру діяльності конкретної людини виступають як дійсні передумови виходу на рівень сталого розвитку. У цьому полягає феномен формування індивідуальної свідомості сталого типу. Йдеться про необхідність упровадження системи теоретико-практичних дій, що забезпечать підвищення ступеня усталеності індивідуальної свідомості випускників університету, відродження самосвідомості творчої інтелігенції та гідне ставлення до неї суспільства та держави.

Зміст переходу до синергетичної моделі, що втілює стратегію сталого розвитку інноваційного університету, полягає у збалансованому вирішенні педагогічних, дослідних, виховних, навчальних, екологічних, економічних та соціальних проблем, в утворенні іншої системи духовно-моральних цінностей як університетського співтовариства, так і суспільства. Йдеться про орієнтацію особистісних установок не на споживання, а на створення цінностей як духовного, так і матеріального плану. У цьому висвітлюється відмова від принципу “мати” та впровадження принципу “бути” за умов, що є вигідно кожному [9].

Конкретну організаційно-педагогічну систему університету можна визнати сталою, якщо при подоланні протиріч, що виникають у її межах, їх вирішення не виводить систему за межі допустимого ризику, коли негативні наслідки діяльності врівноважуються позитивними діями. При цьому показники безпеки виглядають як обмежувачі росту, вихід за які загрожує входженням у зону небезпечного розвитку соціальних конфліктів як у середовищі абітурієнтів та батьків, так і викладачів, загостренням економічної ситуації, некерованим

зростанням контрактників, двісчників тощо.

Соціоприродна система, що рухається за принципами сталого розвитку, збільшує витрати на освіту, охорону здоров'я, науку, культуру, охорону природи; зростає середня тривалість життя, а рівень виживання наближається до оптимального; покращення якісних та кількісних показників біосфери підвищує і "якість" людини, стимулює її інтелектуальний, виробничий та соціальний потенціал.

Таким чином, ми будемо виходити з того, що сталий розвиток університетської системи освіти – процес, який забезпечує зміни університету з упередженням запитів у регіоні, не порушуючи його безпеки, та приводить до підвищення якості діяльності як діючої університетської спільноти, так і її майбутніх поколінь.

Проблема науково-педагогічного забезпечення збалансованої діяльності закладів науки та освіти з різнорівневою підготовкою, культурно-мистецьких осередків, центрів інформації (Internet структури), здоров'я та дозвілля, інтегрованих у ланцюг університетської системи освіти по навчанню та вихованню кадрового потенціалу з новим рівнем світогляду вільної людини, з розвинутим відчуттям власної гідності, особистості, буде залишатися актуальною ще достатньо довго. Потрібна виважена та збалансована концепція сталого розвитку університетської системи освіти та цілісна концептуальна ієрархічна модель її реалізації, використання якої спрямоване на забезпечення індивідуалізації професійної підготовки, максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особи навчально-виховного процесу, підготовки її до самовизначення та самореалізації, створення гнучкої особистісно орієнтованої освітньої технології та впровадження її в університетській освіті Українського Причорномор'я. Концепція сталого розвитку університетської системи освіти передбачає пріоритет прав людини, створення умов для свободи вибору, яка заснована на принципі суб'єктивного характеру розвитку індивідуальності студентів, що ґрунтується на індивідуальних та особистісних підвалинах.

Національному вихованню загрожує небезпека внаслідок трансформації соціального гуманізму на ґрунті технічних досягнень сучасного прагматичного світу. Поширюється світогляд, в основі цінностей якого лежить віра в Людину, але без Бога. При цьому людина трактується як цар і володар землі, що найвище ставить своє "Я" і весь сенс життя бачить у служінні йому, в задоволенні лише власних потреб. Саме в цьому й полягає соціологічний аспект концепції сталого розвитку університетської освіти – рятувати екологію української душі, яка

жахливо забруднюється чужим недоброякісним культурним “товаром” [88, с. 157-190].

Як визначає І.А. Зязюн, в основу українського національного виховання покладено віру в ідеал добра, намагання людини творити і відстоювати добро [41]. Така людина прагне утверджувати віру в добро навколо себе і в собі самій.

Вільна людина – самовідповідальна людина [47, с. 162]. Почуття самовідповідальності веде до розвитку в характері людини рис підприємливості, ініціативності, спонукає до творчості. А коли такі риси притаманні більшості людей, то університетська спільнота, як і суспільство загалом, має шанс досягти творчого успіху і добробуту. Вона стає життєздатною.

Саме тому університетська система освіти мусить бути центром національної освіти та культури в регіоні. Вона не може відокремлюватися від суспільного життя регіону, а мусить групувати навколо себе всі активні, творчі прошарки, виконувати функцію каталізатора та власним життям стверджувати можливість і віру в сталий розвиток і регіону, і України. Становлення університетської системи освіти в регіоні є саме тим необхідним кроком активної політики нашої держави щодо реалізації наукової ідеї пріоритету максимальної сталості розвитку та державної стабільності України, її єдності.

Дослідження з метою формування стратегії сталого розвитку регіональної гілки національної вищої школи з багаторазовим відстеженням характеру протікання процесів за різних умов є предметом концептуального моделювання. Воно суттєво підвищує ефективність вивчення об'єкта, тобто є науковою основою організації сучасного навчального процесу, новітньою технологією забезпечення навчання. Зазначені аспекти сталого розвитку університетської системи освіти можуть стати організаційними важелями, що приводять у дію наукові ідеї і розробки в рамках загальної університетської концепції НаУКМА “Україна: людина, родина, суспільство і природа”.

Саме тому головним у забезпеченні сталого розвитку університетської системи освіти в регіоні має бути наш національний досвід, зокрема філософська концепція Петра Могили – органічне поєднання наукової та навчальної діяльності, але спираючись на благочестя й високу моральність як на попередню передумову [47, с. 156]. Так, у ланцюгу системи різнорівневої підготовки фахівців від дитячого садка до аспірантури відбувається творчий процес формування, народження особистості, який органічно поєднує

навчання та дослідження, “щоб умудрилося його серце, щоб ствердився він у цнотах і доброчесності” [47, с. 168]. Від особистісних здібностей залежить час, коли вивчення, оволодіння, навчання, здобуття знань перетворюється у наукові дослідження, змінюється співвідношення між знаннями, що накопичуються, та індивідуальними винаходами, відкриттями, спроможністю генерувати нові ідеї, формувати оригінальні концепції, створювати теорії.

В результаті утворення та сталого розвитку університетської системи освіти мешканці регіону матимуть:

- Виважену сучасну технологію підготовки висококваліфікованого кадрового потенціалу для регіону, орієнтованого на розбудову єдиної самостійної держави.
- Осередок української культури, спрямований на розвиток нового рівня світогляду вільної людини, особистості, незалежно від національності, як найвищої загальнолюдської цінності, без якої неможливий історичний поступ нації і держави.
- Об’єднання молоді і виховання свідомих громадян правової суверенної держави шляхом використання її потужного прагнення до якісної освіти.
- Зниження рівня “мовного” конфлікту, пов’язаного з тим, що більшість населення спілкується і пише тільки російською мовою в той час, коли інтенсивна розбудова держави потребує все більшого використання державної (української) мови і писемності.

Серед основних наукових результатів, що очікуються, по-перше, треба вирізнити такі складові:

- Створення виваженої цілісної концепції сталого розвитку університетської системи освіти в регіоні.
- Розвиток теоретичних та соціально-педагогічних основ формування кадрового потенціалу регіону, моделі поліваріантного прогнозування потреби держави у кадрах, спрямованих на гармонійний, соціоекологічний сталий розвиток регіону та держави.
- Нові освітні технології, інформаційні моделі, методи та засоби досягнення соціального балансу регіону.
- Розробка концептуальної ієрархічної моделі у напрямках підготовки фахівців з метою наукового обґрунтування навчально-методичного та організаційно-педагогічного